University of Tehran
Faculty of Social Sciences
Institute of Social Studies and Research

Social Studies and Research in Iran

Home page: https://jisr.ut.ac.ir/?lang=en

E- ISSN: 2588-6355

Lak Cultural Identity in the Context of Contemporary History

Siavash Gholipoor[1] | Homayoon Moradkhani[2] | Narges Atashzar[3]

1. Corresponding Author, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshahm, Iran. E-mail: sgholipoor@razi.ac.ir
2. Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshahm, Iran. E-mail: hmoradkhani@razi.ac.ir
3. MA in Sociology, Department of Sociology, Razi University, Kermanshahm, Iran. E-mail: nargesatashzar1371 @gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 29 April 2026
Received in revised form: 10 June 2026
Accepted: 30 June 2026
Published online: 23 September 2026

Keywords:
Construction, Identity, Lak, Other, Social Network

ABSTRACT

This study examines the identity transformations of the Lak ethnic group in the context of contemporary history and demonstrates how they transitioned from an identity in itself to an identity for itself. The theoretical approach is based on Benedict Anderson's concept of imagined communities.

The research adopts an ethnographic method, and the data collection techniques include document analysis (books, Instagram pages, and Telegram channels) and interviews. Interviews were conducted with 40 local experts selected through theoretical sampling. The research findings indicate that: (1) The repression resulting from the sedentarization of nomads and the subsequent isolation of Lak tribes, coupled with media inaccessibility and a lack of encounters with the Other, caused this ethnic group to engage minimally in representing their ethnic identity. (2) Land reforms accelerated the migration of the Laks to surrounding cities and provided the grounds for their interaction with neighboring identities. During this period, the Laks remained distant from media representation, as access to print media, television, and radio was difficult. (3) In the mid-2000s (the mid-1380s in the Solar Hijri calendar), they made considerable efforts to represent their identity in everyday life and the media sphere.

Social media played an unparalleled role, owing to its user-centered nature and capacity for mass self-communication, as it enabled the Laks to represent their cultural identity on a wide scale.

Cite this article: Gholipoor, S; Moradkhani, H & Atashzar, N. (2026). Lak Cultural Identity in the Context of Contemporary History. *Social Studies and Research in Iran,* 15(3),163-182. https://doi.org/10.22059/jisr.2026.409437.1708

Author(s) retain the copyright. Publisher: University of Tehran Press
DOI: https://doi.org/10.22059/jisr.2026.409437.1708

Extended Abstract

Introduction

Before Iran's entry into the modern era, the predominant social structure of the country's population was tribal. The Lak people, like other Zagros tribes, were defined within the framework of tribal and nomadic relations, and their identity was understood more at the local and tribal level than in terms of an *ethnic* group. World War I marked the beginning of the formation of modern ethnic identities. The intervention of foreign forces (Ottoman, Russian, and British), the demands of elites excluded from power, and the process of homogenization in the context of nation-building all played a role in this development. Ethnic identities were redefined over the course of the past century upon the foundation of the tribes and clans of the thirteenth century. The manner of identity reconstruction among Iranian ethnic groups has not been uniform and has been influenced by their own specific temporal and spatial circumstances. Modern awareness, the forced settlement of nomads, Western governmental encroachments, the homogenization policies of the modern state, land reforms, globalization, and the emergence of social networks have all played a prominent role in the reproduction of the cultural identity of Iranian ethnic groups. This article examines the transformation of Lak identity from an "identity in itself" to an "identity for itself" within the context of contemporary history. The present article seeks to answer the following question: 1. What are the changes in the cultural identity of the Lak people in the context of contemporary history?

Method

The research method is ethnography. One of the data collection techniques is document analysis. Published books, Instagram pages (121 pages), and Telegram channels (41 channels) were used as documents. The other technique was interview. In order to gain a deeper understanding, interviews were conducted with 40 local experts using theoretical sampling. The interviewees represent a wide spectrum. Some of them are elderly individuals who remember the forced settlement of nomads and land reforms, and whose lives have been affected by these two processes. Others are informed migrants who settled in the cities of Khorramabad, Kermanshah, and Borujerd after the land reforms. Finally, some others are researchers and experts on identity issues. The interviews were recorded with the permission of the interviewees and were subsequently transcribed. For data analysis, the five stages were used: Organizing the data; Classifying the data, main themes, and patterns;Testing hypotheses against the data; Searching for alternative explanations of the data; Writing and preparing the report.

Findings

In the late nineteenth century, the Lak people had the least encounter with modernity, and their primary identity was tribe (ill) rather than *ethnic group*. After World War I, the modern concept of ethnicity entered Iran's political literature, but this process was delayed among the Lak people. The reasons for this can be traced back to forced settlement and land reforms.

Forced Settlement and Isolation: The policy of nomadic settlement during the first Pahlavi era was implemented with severe suppression of the Lak and Lur peoples. After five years of conflict (1923-1928), the disarmament and structural destruction of the tribes were accomplished. After 1941, many Lak tribes returned to nomadism, but their lack of access to modern facilities (road construction, education, media) placed them in greater isolation compared to neighboring ethnic groups. During this period, the absence of print media and modern social relations diminished the possibility of "imagining" a collective identity beyond the tribe.

Land Reforms and Migration: The implementation of land reforms in 1962 drove landless peasants and settled villagers to the cities. The Lak people, uprooted from their natural and social environment, encountered hosts in cities such as Kermanshah and Khorramabad who possessed distinct cultural identities (Lur and Kurd) and held superior positions in the power structure. The Lak people settled in the margins of these cities, and official media (radio and television, press) did not represent their identity.

Social Networks and Identity Representation: With the emergence of Instagram and Telegram in recent decades, a new space for the representation of Lak identity was created. In 2021, more than 120 Instagram pages and 40 active Telegram channels produced content about Lak language, music, clothing, and literature. These spaces enabled the Lak people to represent their identity without intermediaries. The three foundational elements of this representation were:

History: A linear and continuous narrative of history was presented based on archaeological findings and figures such as Karim Khan Zand.

Territory (Lakistan): The drawing of cultural boundaries of a region encompassing Lak-speaking cities, demonstrating ethnic cohesion in the face of political-administrative dispersion.

Culture: Including language and literature (with ancient roots in the Avesta and Pahlavi texts), traditional clothing (such as the Goluni, which was registered in the national heritage list), and rituals (Moor, Hoorah, Shovaleh, Soor), which are reproduced in the virtual space. The Lak language, which was registered as an independent language in the national intangible heritage list in March 2018, is now the identity card and the main focal point of the cultural-political demands of this ethnic group. Lak identity today is constructed through "similarity" and "difference" with neighboring ethnic groups (Kurd and Lur), and new media have provided the possibility of cultural visibility and the reproduction of a sense of belonging.

Conclusion

Before social networks, the cultural distinction of the Lak people was limited to everyday life, and three historical processes-the suppression of nomads, forced migration, and media isolation-delayed the construction of cultural identity. From the early 2000, Instagram and Telegram broke the media monopoly and opened a space for identity representation: the public display of cultural signs (Moor, Hoorah, Goluni) and the deepening of intra-ethnic dialogue about difference from neighboring identities. Although cultural entanglement exists in shared urban life, Lak users in the virtual space maintain symbolic boundaries. The construction of cultural identity faces two challenges: the politicization of distinction by some neighbors, and the lack of scientific-specialized productions. Part of the Lak cultural capital (Moor music, Goluni clothing) is not registered in their name in official events. Today, Lakistan has become a visible project that opens the horizon of self-being for future generations.

Acknowledgments: This article is derived from the Master's thesis of the third author, entitled *"Reconstructing collective identity (Case study: Lak tribe in Iran)"* Faculty of Social Sciences, Razi University. The authors would like to express their gratitude to the Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, and to the editorial team of the *Journal of Social Studies and Research in Iran* for their support and cooperation.

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest.

دانشگاه تهران
دانشکده علوم اجتماعی
موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی

مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران

Home page: https://jisr.ut.ac.ir/?lang=en

شاپا الکترونیکی: ۶۳۵۵-۲۵۸۸

هویت فرهنگی قوم لک در بستر تاریخ معاصر

سیاوش قلی‌پور[۱] | همایون مرادخانی[۲] | نرگس آتش‌زر[۳]

۱. نویسندهٔ مسئول، گروه جامعه‌شناسی، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: sgholipoor@razi.ac.ir
۲. گروه جامعه‌شناسی، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: hmoradkhani@razi.ac.ir
۳. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه:nargesatashzar1371@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقالهٔ پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۲/۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۳/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۴/۹
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۷/۱

کلیدواژه‌ها:
برساخت، دیگری، شبکهٔ اجتماعی، قوم لک، هویت

چکیده

این پژوهش به مطالعهٔ تغییرات هویتی قوم لک در بستر تاریخ معاصر می‌پردازد و نشان می‌دهد که آنان چگونه از یک هویت در خود، به هویتی برای خود تبدیل شدند. رویکرد نظری مبتنی بر اندیشهٔ بندیکت اندرسون دربارهٔ جوامع خیالی است.

روش پژوهش مردم‌نگاری و فنون گردآوری داده، بررسی اسناد (کتاب، صفحات اینستاگرام و کانال‌های تلگرامی) و مصاحبه‌ها هست. با ۴۰ نفر از خبرگان محلی از طریق نمونه‌گیری نظری مصاحبه انجام شد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند: ۱. سرکوب ناشی از اسکان عشایر و به دنبال آن انزوای طوایف لک، دردسترس‌نبودن رسانه و مواجه‌نشدن آنان با دیگری سبب شد این قوم کمتر به بازنمایی هویت قومی بپردازند. ۲. اصلاحات ارضی، مهاجرت لک‌ها به شهرهای اطراف را تسریع و زمینه‌های تعامل آنان با هویت‌های مجاور را فراهم کرد. لک‌ها در این مقطع زمانی از بازنمایی رسانه‌ای دور بودند زیرا دسترسی به رسانه‌های چاپی، تلویزیون و رادیو دشوار بود. ۳. آنان اواسط دههٔ ۸۰ خورشیدی در زندگی روزمره و فضای رسانه‌ای، تلاش زیادی در راستای بازنمایی هویت خویش کردند.

شبکه‌های اجتماعی به‌دلیل کاربر-محوربودن و همچنین خودارتباطی-توده‌ای تأثیر بی‌بدیلی ایفا کردند زیرا کمک کردند تا لک‌ها در مقیاسی وسیع، هویت فرهنگی خویش را بازنمایی کنند.

استناد: قلی‌پور، سیاوش، مرادخانی، همایون و آتش‌زر، نرگس (۱۴۰۵). هویت فرهنگی لک‌ها در بستر تاریخ معاصر. مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۵(۳)، ۱۶۳-۱۸۲. https://doi.org/10.22059/jisr.2026.409437.1708

ناشر: مؤسسهٔ انتشارات دانشگاه تهران

نویسندگان حق نشر و حقوق کامل انتشار را حفظ می‌کنند.

DOI:https://doi.org/10.22059/jisr.2026.409437.1708

۱. مقدمه و بیان مسئله

هویت فرهنگی اقوام ایرانی، همواره یکی از عرصه‌های حساس و پرچالش در مطالعات اجتماعی بوده است. ایران به‌عنوان سرزمینی با تنوع قومی، زبانی و فرهنگی، بستری فراهم آورده که در آن گروه‌های مختلف با پیشینه‌های تاریخی و اجتماعی متفاوت زیست کرده‌اند. در این میان، قوم لک به‌عنوان یکی از گروه‌های کهن ایرانی، جایگاهی ویژه در تاریخ و فرهنگ کشور دارد. بررسی دگردیسی هویت لک‌ها از هویتی در خود، به هویتی برای خود در بستر تاریخ معاصر، نه‌فقط به شناخت بهتر این قوم کمک می‌کند، بلکه امکان فهم سازوکارهای بازسازی هویت جمعی در ایران را نیز فراهم می‌سازد.

تا پیش از ورود ایران به دوران مدرن، ساختار اجتماعی عمدهٔ جمعیت کشور در قالب ایل‌ها و طوایف شکل می‌گرفت. لک‌ها نیز همچون دیگر ایلات زاگرس، در چارچوب روابط ایلی و عشایری تعریف می‌شدند و هویت آنان بیش از آنکه در قالب قوم بازنمایی شود، در سطح محلی و ایلی معنا می‌یافت. در این دوره، دیگری برای لک‌ها نه گروه‌های قومی، بلکه طوایف همجوار بود که شیوهٔ زیست مشابهی داشتند. همین امر سبب می‌شد که مسئلهٔ هویت قومی برجسته نشود و لک‌ها همچون دیگر ایلات کرد، لر، ترک و عرب، اجتماعاتی در خود انگاشته شوند.

جنگ جهانی اول سرآغاز شکل‌گیری هویت‌های قومی مدرن بود (نک: احمدی ۱۳۹۷). دخالت نیروهای خارجی (عثمانی، روسیه و انگلستان)، مطالبات نخبگان کنار گذاشته‌شده از قدرت و فرایند یکسان‌سازی در راستای ملت‌سازی در این روند نقش داشت. هویت‌های قومی در مسیر تحولات سدهٔ اخیر، بر بستر ایلات و طوایف سدهٔ سیزدهم بازتعریف شدند. شیوهٔ بازسازی هویت در میان اقوام ایرانی همسان نبوده و متأثر از زمان‌مندی‌ها و مکان‌مندی‌های خاص خود است. آگاهی‌های مدرن، اسکان عشایر، زیاده‌خواهی دولت‌های غربی، سیاست‌های یکسان‌سازی دولت مدرن، اصلاحات ارضی و دیگر فرایندهای مدرنیزاسیون، همگی در بازتولید هویت فرهنگی اقوام ایرانی نقش برجسته‌ای ایفا کرده‌اند. بااین‌حال، یکنواخت‌بودن این دگرگونی‌های هویتی را نمی‌توان فرض گرفت؛ برهمین‌اساس، مقالهٔ حاضر بر آن نیست تا تحولات همهٔ اقوام را بررسی کند، بلکه صرفاً به مطالعهٔ دگرگونی‌های هویتی قوم لک در بستر تاریخ معاصر می‌پردازد. در نگاه نخست، دو نکته برجسته می‌نماید: نخست، لک‌ها کنش سیاسی آشکاری علیه دولت مرکزی نداشتند (نک: مقصودی، ۱۳۸۰). دوم، بازسازی هویت در میان این قوم، برخلاف برخی اقوام دیگر، با تأخیری محسوس و در دو دههٔ پایانی سدهٔ چهاردهم رخ داد (نک: قلی‌پور، ۱۳۸۴). به‌نظر می‌رسد فرایند جهانی‌شدن، به‌ویژه مهاجرت و رسانه‌های نوین، در این زمینه نقش کلیدی ایفا کرده است؛ چرا که هم بسترهای بروز بحران هویت و معنا را فراهم آورده و هم با تقویت گونه‌های مختلف هویت فرهنگی، مقاومت در برابر یکسان‌سازی ناشی از جهانی‌شدن را ممکن ساخته است (نک: جعفرزاده‌پور و حیدری، ۱۳۹۳؛ توسلی و قلی‌پور، ۱۳۸۶). این دو عامل، امکان مواجهه با دیگری و بازنمایی خویش را فراهم ساختند؛ دیگری‌ای که در بطن هر هویت جمعی قرار دارد و بازشناسی را به امری اجتناب‌ناپذیر تبدیل می‌کند. مقالهٔ حاضر بر آن است به این پرسش پاسخ دهد که تغییرات هویت فرهنگی لک‌ها در بستر تاریخ معاصر چگونه است.

۲. پیشینهٔ پژوهش

توسلی و قلی‌پور (۱۳۸۶) در مقالهٔ «جهانی‌شدن و هویت فرهنگی قوم لک» هویت قوم لک‌ها را در روندهای جهانی‌شدن بررسی کرده‌اند. آنان نشان می‌دهند که جهانی‌شدن به برساخت هویت فرهنگی این قوم کمک کرده است.

صدیق سروستانی و قلی‌پور (۱۳۸۸) در مقالهٔ «حاشیه‌ای‌بودن و شکل‌گیری هویت اجتماعی قوم لک» هویت اجتماعی لک‌ها را براساس دیگری‌بودن، تفاوت، قدرت و مقاومت بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهند مرزهای فرهنگی مشخصی میان لک‌ها و هویت‌های فرهنگی مجاور وجود دارد و هردو طرف بر این تمایزات تأکید دارند. لک‌ها یک‌بار از سوی جامعه و بار دیگر از جانب هویت‌های مجاور به حاشیه رانده شده‌اند؛ این امر سبب حاشیه‌ای‌بودن مضاعف شده است.

رضائیان و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش «هویت ملی و محلی مردم لک» به بررسی تعامل هویت ملی و محلی پرداخته‌اند. روش پیمایشی و جامعهٔ آماری، مردمان لک‌زبان چهار استان لرستان، کرمانشاه، ایلام و همدان بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهند بین هویت ملی و محلی همبستگی وجود دارد و گرایش به هویت ملی قوی‌تر است.

نامداری (۱۳۹۷) در مقالهٔ «تعامل در شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر هویت قومی (مطالعه موردی: قوم لک)» به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر هویت قومی لک‌ها پرداخته است. روش پژوهش پیمایشی است؛ یافته‌ها نشان می‌دهند که شاخص‌های قومی در اینترنت، نه‌تنها زوال نیافته‌اند بلکه به اشکال گوناگون حضور دارند. لک‌ها با تولید محتوای مدنظر و مصرف محصولات فرهنگی محلی در شبکه‌های اجتماعی، مقاومت فرهنگی خود را نشان می‌دهند.

قلی‌پور و همکاران (۱۴۰۴) در مقالهٔ «اسکان عشایر در میان ایل‌های لک‌زبان در دورهٔ پهلوی اول» نشان دادند سیاست اسکان عشایر از ۱۳۰۲ تا ۱۳۱۲ با خشونت اجرا شد، کوچ‌نشینی را از بین برد و دام‌ها تلف شدند. سرانجام لک‌ها به مقاومت در مناطق صعب‌العبور پرداختند و به هویتی در خود تبدیل شدند. نتیجهٔ این سیاست، زوال شیوهٔ زیست عشایری، مدرنیزاسیون ناموزون و تداوم توسعه‌نیافتگی و مهاجرفرستی در مناطق لک‌نشین بود.

حسنی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «جامعه‌پذیری فرهنگی و هویت قومی پایدار؛ مورد مطالعه: قومی شهرستان اسفراین» نشان دادند که گروه قومی کرمانج در مقایسه با تات، ترک و بربر، از پایداری هویت قومی بیشتری برخوردارند و این مهم به‌دلیل جامعه‌پذیری فرهنگی آنان است.

معمار و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت» نشان دادند که جوانان در فضای مجازی بیش از دیگر گروه‌ها دچار بحران هویت می‌شوند. زیرا شبکه‌های اجتماعی نهادهای هویت‌ساز و عوامل معناساز آنان را دچار بحران می‌کند.

مطالعات انجام‌شده اگرچه هرکدام به وجهی از هویت قومی توجه کردند، بیشتر آن‌ها نگاه تاریخی ندارند یا مقطع کوتاهی از تاریخ را بررسی کردند. نگاه پیوستهٔ تاریخی برای بررسی تغییرات هویت‌یابی در این مطالعات مغفول است. افزون‌براین، نقش رسانه‌های چاپی و شبکه‌های اجتماعی در این مطالعات اندک است. مورد آخر نیز اشتباه این مقاله است که شبکه‌های اجتماعی را عامل بحران‌زای هویت قومی می‌داند و به نقش برسازندهٔ هویت شبکه‌های اجتماعی توجه ندارد.

۳. چارچوب مفهومی و نظری

چارچوب نظری این پژوهش، مبتنی بر نظریهٔ بندیکت آندرسن، دربارهٔ «جماعت‌های تصوری» است. آندرسن ناسیونالیسم را پدیده‌ای مدرن می‌داند که در پی تحولات فرهنگی، اجتماعی و فناورانه شکل گرفته و برمبنای تصور جمعی از همبستگی ملی شکل می‌گیرد. از دیدگاه او، ملت یک اجتماع خیالی است؛ یعنی جامعه‌ای که اعضای آن هرگز یکدیگر را نمی‌شناسند، اما تصور مشترکی از همبستگی با یکدیگر دارند. این تصور نه بر پایهٔ روابط رودررو، بلکه از طریق ابزارهای فرهنگی مانند زبان، رسانه، آموزش و آیین‌های

ملی، تولید و بازتولید می‌شود. او تأکید می‌کند که «این تصور به معنای ساختگی یا کاذب نیست، بلکه نشان‌دهندهٔ نوعی واقعیت اجتماعی است که از طریق فرایندهای نمادین و فرهنگی شکل می‌گیرد» (اندرسون، ۱۳۹۳: ۳۴).

سه تحول بنیادین در تاریخ مدرن، زمینه‌ساز پیدایش ناسیونالیسم شده‌اند: ۱. دگرگونی در درک از زمان و جایگزینی زمان خطی به‌جای زمان چرخشی؛ ۲. افول جوامع مذهبی بزرگ که نقش یکپارچه‌ساز جهانی را داشتند؛ ۳. سقوط سلطنت‌های پادشاهی که برمبنای سلسله‌مراتب الهی شکل گرفته بودند (هاچینسون و اسمیت، ۱۳۸۶: ۱۴۵). درنتیجهٔ این تحولات، فضای فرهنگی و سیاسی برای ظهور ملت‌ها به‌عنوان واحدهای تصوری و سیاسی فراهم شد. در این میان، صنعت چاپ و گسترش زبان‌های بومی، نقش کلیدی در شکل‌گیری آگاهی ملی ایفا کردند. زبان چاپی، به‌ویژه در قالب روزنامه‌ها و کتاب‌ها، امکان ارتباط هم‌زمان میان افراد ناشناس را فراهم کرد و تصور عضویت در یک جامعهٔ بزرگ‌تر را ممکن ساخت. «از طریق آثار چاپی و نوشته‌های کاغذی، میلیون‌ها انسان توانستند یکدیگر را بفهمند و طی این فرایند آن‌ها از وجود صدها هزار انسان، که به یک قلمرو زبانی متمایز تعلق داشتند، آگاهی پیدا کردند» (آندرسن، ۱۳۹۳: ۹۳).

آندرسن بر نقش حافظهٔ جمعی در بازتولید هویت ملی تأکید می‌کند. او معتقد است که دولت‌های مدرن با استفاده از آیین‌ها، نمادها، اسطوره‌ها و روایت‌های تاریخی، تصویری از گذشتهٔ مشترک خلق می‌کنند که هویت جمعی را تثبیت می‌کند. این روایت‌ها، وقایع تاریخی را به نقاط کانونی برای بازنمایی جمعی تبدیل می‌کنند و به افراد کمک می‌کنند تا خود را بخشی از یک تداوم زمانی و مکانی بدانند. در این فرایند، نهادهایی مانند مدارس، ارتش، رسانه‌ها و آیین‌های ملی، نقش کلیدی در تثبیت تصور از ملت ایفا می‌کنند. این نهادها، روایت‌هایی از گذشته ارائه می‌دهند که هویت جمعی را بازتولید کرده و تمایز میان ما و دیگری را تقویت می‌کنند.

آندرسن زبان را یکی از مهم‌ترین ابزارهای شکل‌گیری آگاهی ملی می‌داند. او معتقد است که زبان‌های چاپی، به‌ویژه در قالب مطبوعات، امکان ارتباط میان افرادی را فراهم می‌کنند که هرگز یکدیگر را ندیده‌اند. این ارتباط هم‌زمان و یکپارچه، تصور عضویت در یک جامعهٔ بزرگ‌تر را ممکن می‌سازد. زبان مشترک، نه‌تنها وسیله‌ای برای ارتباط، بلکه ابزاری برای تمایز میان ملت‌ها و تقویت هویت ملی است. هویت ملی، چیزی است که مدام به‌وسیلهٔ ابزارهایی نظیر روزنامه، نظام آموزشی و کتاب روایت می‌شود. «ارتباط مشابهی را روزنامه برقرار می‌کند که به تخیلی ژرف منجر می‌شود و ناشی از مصرف توده‌وار و هم‌زمان روزنامه‌ها بوده است» (اوزکریملی، ۱۳۸۳: ۱۷۹). این به یک معنا «مراسمی توده‌وار است، که در حریم شخصی و در سکوت اجرا شده، و این مراسم هم‌زمان توسط عدهٔ کثیری از ارتباط‌گران تکرار می‌شود بدون آنکه از هویت یکدیگر کوچک‌ترین تصوری داشته باشند، بنابراین می‌توان گفت جهان تصوری ریشه در حیات روزمره دارد» (اوزکریملی، ۱۳۸۳: ۱۷۹–۱۸۰).

آندرسن معتقد است که ناسیونالیسم جایگاه دین را در عصر مدرن اشغال کرده و نقش تقدیرسازی و معنابخشی به زندگی اجتماعی را ایفا می‌کند. در این دیدگاه، «ناسیونالیسم نوعی ایدئولوژی جایگزین است که در خلأ معنایی ناشی از سکولاریزاسیون و مدرنیته ظهور می‌کند» (اندرسون، ۲۰۱۶: ۳۴). از نظر او، ناسیونالیسم نه بازتابی از هویت‌های ازپیش‌موجود، بلکه ساخته‌ای فرهنگی است که در بستر سرمایه‌داری، صنعت چاپ و دولت مدرن شکل می‌گیرد. بنابراین، ملت‌ها را نباید موجوداتی طبیعی دانست. ناسیونالیسم را باید فرآوردهٔ خاص سرمایه‌داری چاپ دانست؛ پدیده‌ای که بدون بسط فناوری چاپ و زبان‌های چاپی قابل‌تصور نیست. «تکوین و گسترش زبان‌های بومی در اروپا با سرمایه‌داری چاپ گره خورده است؛ زبان چاپی، با عملکردی به‌مثابهٔ رسانه‌ای ایدئال برای اجتماع خیالی، پایه‌های آگاهی ملی را استوار ساخته است» (نواختی‌مقدم، ۱۳۸۹: ۱۶۲).

از این دیدگاه، ملت‌ها جوامعی خیالی هستند که وظیفهٔ پاسخگویی به نیازهای روانی و اقتصادی را برعهده می‌گیرند. کاهش سلطهٔ نهادهای دینی و سنت‌های پادشاهی، به‌مثابهٔ پیش‌شرط‌هایی ساختاری برای شکل‌گیری قوم‌گرایی عمل می‌کنند. این دگرگونی‌ها در دوران تولید صنعتی و گسترش سرمایه‌داری رخ می‌دهند؛ به این معنا که قوم‌گرایی پدیده‌ای است که در جوامع کشاورزی یا ماقبل‌مدرن قابل‌تحقق نیست. صرفاً از مسیر مکانیسم چاپ است که افراد ناآشنا می‌توانند در زمان و مکانی همگن و قابل‌فهم، خود را بخشی از یک جامعه و نسل خیالی تصور کنند. با گسترش مطبوعات، مخاطبان یکسان‌سازی‌شده، یک نوع خبر، یک تفسیر و یک گفتمان را به زبان مشترک دریافت می‌کنند؛ فرایندی که ذهنیت جمعی آنان را نسبت به مسائل مختلف همسان می‌سازد و رفتارهایشان را به‌سوی همگرایی سوق می‌دهد.

ایدهٔ آندرسون به‌رغم نقش محوری و جریان‌ساز در مطالعات ناسیونالیسم و هویت، دارای کاستی‌های گوناگونی است. نخست، این نگاه فرهنگ‌گرایانه است و جنبه‌های سیاسی و اجتماعی را کمتر مورد مداقه قرار می‌دهد. دوم، نقش دین در ملت‌سازی را کمرنگ می‌کند؛ درحالی‌که در کشورهای زیادی دین نقش بنیادینی در هویت ملی دارد؛ سرانجام، وجه عملیاتی و کاربردی آن برای تحلیل اندک است (برای آگاهی بیشتر، نک: کلاس، ۱۹۹۱؛ برولی، ۱۹۸۵؛ علی‌نقیان، ۱۴۰۱). مورد آخر در این مقاله هم صادق است. بدین روی، از دو طریق این مشکل هموارتر خواهد شد: نخست، استدلال وی درمورد ملت را به هویت‌های کوچک‌تر مانند قوم تسری دهیم. به این معنا که بپذیریم سرمایه‌داری چاپی در برساخت هویت فرهنگی اجتماعات کوچک‌تر همسو با فرهنگ ملی نقش دارد. دوم، نسل جدید رسانه‌ها (شبکه‌های اجتماعی) در مقایسه با رسانه‌های چاپی، در برساخت هویت مؤثرترند و کارایی بیشتری دارند زیرا هم کاربرمحورند و هم امکان «خودارتباطی–توده‌ای»[1] را فراهم می‌سازند. مفهوم اخیر به‌وسیلهٔ کاستلز برای تبیین جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت به‌کار برده شد (کاستلز، ۱۳۹۳: ۱۴). کاربران نیازی به زیرساخت خاصی مانند استودیو، صدابرداری، فیلم‌برداری و... برای فعالیت خویش ندارند. آنان در بستر شبکه‌های اجتماعی، فعالانه در برساخت هویت مشارکت می‌کنند. افراد از طریق کانال‌ها، گروه‌ها و صفحات مجازی همدیگر را دنبال می‌کنند و منافع مشترک و هویتشان را همرسان می‌کنند و خودشان را در لوای یک هویت جمعی، همبسته می‌کنند.

۴. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش اتنوگرافی است. فنون گردآوری داده، بررسی اسناد و مصاحبه است. اسناد مختلفی در این مطالعه بررسی شدند. کتاب‌هایی که تاکنون دربارهٔ هویت قوم لک منتشر شده‌اند به‌مثابهٔ داده برای این پژوهش مدنظر قرار خواهند گرفت. مطالب منتشرشده دربارهٔ هویت قومی در صفحات اینستاگرامی (صد و بیست‌ویک صفحه) و کانال‌های تلگرامی (چهل‌ویک کانال) نیز تحلیل و بررسی شدند. همچنین به‌منظور شناخت بیشتر با ۴۰ نفر از آگاهان محلی به روش نمونه‌گیری نظری مصاحبه به عمل آمد. مصاحبه‌شوندگان کسانی بودند که دربارهٔ فرهنگ یا هویت لکی فعالیت داشتند. آنان طیف وسیعی را در برمی‌گرفتند. برخی از آنان سالمندانی بودند که اسکان عشایر و اصلاحات ارضی را به یاد داشته و زیست‌شان تحت تأثیر این دو روند بوده است. برخی دیگر مهاجران مطلعی بودند که پس از اصلاحات ارضی ساکن شهرهای خرم‌آباد، کرمانشاه و بروجرد شدند. سرانجام، برخی دیگر پژوهشگران و آگاهان به مسائل هویتی بودند. پس از اشباع داده‌ای، مصاحبه‌ها متوقف شدند.

1. mass self-communication

جدول ۱. ویژگی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل	ردیف	جنسیت	سن	تحصیلات	شغل
۱	زن	۴۲	ارشد	دبیر	۱۲	مرد	۴۵	فوق‌دیپلم	نویسنده
۲	مرد	۴۱	دکتری	پژوهشگر	۱۳	زن	۶۰	ابتدایی	خانه‌دار
۳	مرد	۵۰	کارشناسی	نویسنده	۱۴	مرد	۴۳	دیپلم	آزاد
۴	مرد	۶۳	کارشناسی	پژوهشگر	۱۵	مرد	۵۳	دکتری	روزنامه‌نگار
۵	مرد	۵۰	کارشناسی	معلم بازنشسته	۱۶	مرد	۶۸	کارشناسی	نویسنده
۶	مرد	۴۳	ارشد	نویسنده،	۱۷	مرد	۷۲	مکتبی	شاعر
۷	مرد	۵۶	کارشناسی	نویسنده	۱۸	مرد	۶۰	ارشد	نویسنده
۸	مرد	۷۵	بی‌سواد	کشاورز	۱۹	مرد	۴۱	پسادکتری	پژوهشگر
۹	زن	۴۳	ارشد	مدرس	۲۰	مرد	۷۷	فوق‌دیپلم	بازنشسته
۱۰	زن	۴۱	ارشد	خانه‌دار	۲۱	مرد	۵۱	دیپلم	آزاد
۱۱	مرد	۴۲	دیپلم	آزاد	۲۲	مرد	۵۲	دکتری	مدرس
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
۲۳	زن	۷۰	بی‌سواد	خانه‌دار	۳۲	مرد	۵۰	ارشد	نویسنده
۲۴	مرد	۴۸	دکتری	مدرس	۳۳	مرد	۴۹	دکتری	استاد
۲۵	مرد	۴۴	دیپلم	آزاد	۳۴	مرد	۴۱	فوق‌دیپلم	خبرنگار
۲۶	مرد	۵۴	دکتری تخصصی	هیئت‌علمی	۳۵	زن	۷۰	بی‌سواد	خانه‌دار
۲۷	مرد	۴۱	ارشد	پژوهشگر	۳۶	مرد	۴۹	فوق‌دیپلم	نویسنده
۲۸	مرد	۴۹	دکتری	پژوهشگر	۳۷	مرد	۶۳	کارشناسی	بازنشسته
۲۹	مرد	۴۱	متوسطه	شاعر	۳۸	مرد	۴۴	دکتری	پژوهشگر
۳۰	مرد	۸۰	متوسطه	گله‌دار	۳۹	مرد	۴۲	دکتری	مدرس
۳۱	مرد	۴۲	دکتری	کارمند	۴۰	مرد	۴۴	کارشناسی	پژوهشگر

مصاحبه‌ها با اجازهٔ مصاحبه‌شوندگان ضبط و پس از آن مکتوب شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از پنج مرحله استفاده شد: ۱. سازمان‌دهی داده‌ها. ۲. طبقه‌بندی داده‌ها، موضوع‌های اصلی و الگوها. ۳. آزمون فرضیه‌ها با توجه به داده‌ها. ۴. جستجو برای توجیه‌های مختلف این داده‌ها. ۵. نوشتن و تهیهٔ گزارش (مارشال و راسمن، ۱۳۸۱: ۱۵۷).

۵. یافته‌های پژوهش

برای بررسی روند تاریخی به پدیده‌هایی مانند اسکان عشایر، اصلاحات ارضی و شبکه‌های اجتماعی اشاره شده است و نه مقاطع سیاسی؛ زیرا هدف ما پرداختن به نقاط عطف و تغییرات اجتماعی و فناورانه است که بر هویت فرهنگی نقش دارند.

۵–۱. اسکان عشایر و انزوای ایل‌های لک

در اواخر سدهٔ سیزدهم، لک‌ها همچون دیگر ایل‌های زاگرس، کمترین مواجهه با مظاهر مدرنیته را داشتند. دیگری برای آنان، ایل‌های همجوار بود که ساختار معیشتی و شیوهٔ زیست مشابهی داشتند. تعلق‌خاطر به ایل چنان برجسته بود که تصور جایگزینی هویت خود در

قالب مقوله‌ای کلان‌تر برایشان دشوار بود. به‌دلیل فقدان رسانه‌های همگانی و شرایط تاریخی، مسئلهٔ هویت قومی هنوز برجسته نشده بود. ایرانیان هنوز خود را در لوای اقوام گوناگون هویت‌یابی نمی‌کردند. ایل مهم‌ترین هویت جمعی پس از وطن بود. پس از جنگ جهانی اول و در دورهٔ اول، قومیت به مفهوم مدرن آن وارد ادبیات سیاسی ایران شد. قومیت نیازمند موقعیت‌مندی است؛ «این موقعیت شامل گذشته، تاریخ پنهان، زبان، سنت‌ها و میراث فرهنگی است» (هال، ۱۳۹۶: ۱۶۴–۱۶۸). در کشور ایران نظام ایلی و زبان به همراه فرهنگ مشترک، این موقعیت را برای گروه‌های قومی فراهم ساخت. کردها، لرها، بلوچ‌ها، ترکمن‌ها و... در چنین بستری هویت قومی خود را برجسته کردند. کشورهای غربی، نخبگان محلی و یکسان‌سازی حکومت پهلوی اول، به این جنبش هویت‌خواهی نوین دامن زد. این روند در میان لک‌ها، به دلایل گوناگون با تأخیر رخ داد. اولین دلیل به اسکان عشایر مربوط است. «این سیاست در میان لک‌ها و لرها با سرکوب شدید، طی پنج الی شش سال انجام گرفت» (نک: بیات ۱۳۷۳؛ امان‌الهی بهاروند، ۱۳۸۳ و ۱۳۸۵). با شکل‌گیری دولت متمرکز پهلوی، خصلت گریز از مرکز و خودمختاری عشایر، آنان را در برابر سیاست تمرکزگرایی دولت قرار داد. رضاشاه برای تضمین سلطهٔ مرکز، نخست ارتش منظم و غیرعشایری ایجاد کرد و سپس سیاست اسکان را در پیش گرفت. سپهبد امیراحمدی، فرمانده لشکر غرب، در خاطرات خود شیوه‌های سنتی سلطه بر نواحی عشایری را چنین خلاصه می‌کند: «ایجاد تفرقه، تقسیم رشوه و خلعت، گروگان‌گیری، سرکوب و چپاول و سرانجام آمیزه‌ای از همهٔ این‌ها» (امیراحمدی، ۱۳۷۳: ۶). از زمستان ۱۳۰۲، با دستگیری و اعدام سران طایفهٔ ایل بیرانوند، موجی از کشتار و اسارت آغاز شد که در بهار ۱۳۰۳ به شورشی گسترده انجامید. ایل‌های لر و لک با شبیخون‌های پی‌درپی هزینه‌های سنگین بر ارتش تحمیل کردند، اما بالاخره پس از پنج سال نبرد متوالی (۱۳۰۲–۱۳۰۷) خلع سلاح و سرکوب ساختاری ایل‌ها به‌ثمر نشست. پیامد این روند «ویرانی، غارت و نسل‌کشی بود» (بیات، ۱۳۷۳: ۱۲).

سرکوب خشن عشایر موجب شد پیشکوه «هرگز روی آرامش بر خود نبیند» (مجد، ۱۳۸۹: ۵۸۶) و نظام اقتصادی آنان دچار فروپاشی شود. پس از شهریور ۱۳۲۰ بسیاری ایل‌های لک زندگی عشایری را از سر گرفتند. این دوره ملازم است با مدرنیزاسیون دورهٔ پهلوی و بهره‌مندشدن ایل‌های کرد و برخی ایل‌های لر از مزایای آن مانند راه‌سازی، آموزش، رسانه‌های چاپی جدید، توسعهٔ کشاورزی، صنایع تبدیلی و دیوانسالاری (نک: قلی‌پور و همکاران، ۱۴۰۴). عدم بهره‌مندی لک‌ها از امکانات دنیای جدید به همراه بازگشت به کوچ‌رَوی به مدت سه دهه طول کشید و آنان در مقایسه با ایل‌های مجاور در انزوای بیشتر قرار گرفتند. در این دوران دیگری‌ای که بتواند مبنای بازشناسی جمعی قرار گیرد وجود نداشت. فقدان رسانهٔ چاپی و مناسبات مدرن، امکان تصور هویت جمعی فراتر از ایل را کمرنگ کرد؛ بنابراین، هویت به مسئله‌ای پروبلماتیک بدل نشد، بلکه در فضای پراکنده و گمنام، به‌تدریج کم‌توجهی به هویت جایگزین آن شد. طبیعی است این ادعا فراگیر نیست و برای آنانی که در مرزهای هویتی قرار داشتند، متفاوت بود.

۵–۲. اصلاحات ارضی، مهاجرت و دیگری

دولت برای کاهش قدرت زمین‌داران، آزادکردن نیروی کار و ازمیان‌برداشتن مناسبات ارضی، برنامهٔ اصلاحات ارضی را در سال ۱۳۴۱ خورشیدی شروع و در سه مرحله اجرا کرد (نک: فوران، ۱۳۷۷، ۴۷۷). یکی از پیامدهای اجرای این برنامه این بود که زارعان کم‌زمین و خوش‌نشینان روستا را رها کردند. این دوره هم‌زمان با افزایش بهداشت و کاهش مرگ‌ومیر بود. شیوهٔ تولید دهقانی سهم‌بری، پاسخگوی جمعیت در حال افزایش نبود. بنابراین، جامعهٔ روستایی بدون زمین یا کم‌زمین به دنبال پیداکردن فرصت جدیدی برای معیشت خویش افتادند. در این دوره سکونتگاه‌های شهری دارای فرصت‌های مناسبی برای زندگی بودند (نک: حسامیان، ۱۳۸۸؛ اعتماد، ۱۳۸۸؛ قلی‌پور، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۳؛ قلی‌پور و همکاران، ۱۴۰۴). شهرها مکان تحقق مازاد اقتصاد ملی بودند. برنامه‌های عمرانی، که بودجهٔ آن از محل این مازادها تأمین می‌شد، در آغاز صرف بهبود زیرساخت‌های شهری و بین‌شهری و صرف سرمایه‌گذاری

صنعتی شد و نه عمران روستایی. با گسترش زیرساخت‌های ارتباطی، که باعث رونق شهرها و گسترش زیرساخت‌های تأسیساتی و تجهیزاتی شد، کیفیت زندگی شهری ارتقا یافت. بنابراین مهاجرت به شهر و برخورداری از رفاه آن، گزینهٔ مناسبی برای روستاییان فقیر بود. دو نفر از مصاحبه‌شوندگان می‌گویند: «چون منبع درآمد و زمینی برای کشاورزی نداشتیم به‌ناچار به نورآباد مهاجرت کردیم و در آنجا مغازهٔ پارچه‌فروشی و قصابی راه‌اندازی کردیم» (زن، ۷۰ ساله، خانه‌دار).

مهاجرت لک‌ها به شهرها نه‌تنها جابه‌جایی جغرافیایی بود، بلکه آغازگر مواجهه‌ای عمیق با فرهنگ‌های دیگر نیز محسوب می‌شد. برخی شهرهای جدید و کوچک مانند کوهدشت، الشتر، نورآباد، هرسین و صحنه، کاملاً لک‌زبان بودند اما برخی شهرهای بزرگ‌تر مانند کرمانشاه، خرم‌آباد، بروجرد و همدان چنین نبودند و لک‌ها جمعیت مهاجر محسوب می‌شدند. این قوم که از محیط‌زیست طبیعی و اجتماعی خود (که حافظهٔ جمعی و معنای زندگی‌شان را شکل می‌داد) ریشه‌کن شده بود، در فضای این شهرها با میزبانانی روبه‌رو شد که هم هویت‌های فرهنگی مشخصی (لر و کرد) داشتند و هم در قالب ساختارهای قدرت جایگاهی برتر را کسب کرده بودند. لک‌ها که با تأخیر در فرایند مدرنیزاسیون قرار گرفتند، نتوانستند به‌سرعت در صنعت، خدمات و دیوانسالاری جذب شوند و برای مدتی در حاشیهٔ زندگی شهری قرار داشتند. این وضعیت، احساس بیگانگی و طردشدگی را در آنان تقویت کرد و حضورشان در شهر را به تجربه‌ای ناگوار از حاشیه‌نشینی بدل ساخت. این شرایط برای انبوهی از جمعیت، همراه با طرد جغرافیایی بود و بسیاری از محله‌های حاشیه‌نشین را تشکیل داد.

میزبانان نه‌تنها در ساختار اداری و اقتصادی شهرها جایگاه برتری داشتند، بلکه ابزارهای بازنمایی هویتی، مانند رسانه‌های سمعی–بصری و چاپی در اختیار داشتند. زبان صداوسیمای لرستان، لری و صداوسیمای کرمانشاه کردی است. این دو مرکز برنامهٔ لکی مستقلی پخش نکردند. در سال‌های اخیر رادیوی کرمانشاه پنج‌شنبه‌ها یک ساعت برنامهٔ لکی پخش می‌کند. «به یاد ندارم صداوسیمای کرمانشاه برنامه‌ای برای شناساندن هویت لک‌ها پخش کرده باشد. فرهنگ لکی برای اولین بار در فیلم سینمایی بی‌پلامار نشان داده شد. لک‌ها در دههٔ ۷۰ بارها و بارها این فیلم را در سینما نگاه کردند. آنان برای اولین بار بود که هویت خویش را در رسانه‌های جدید می‌دیدند» (مرد، ۵۰ ساله، معلم بازنشسته).

مهاجرت‌های ناشی از اصلاحات ارضی، نوعی تبعیض ساختاری را میان شهروندان میزبان و مهاجران لک‌زبان پدید آورد. اگرچه لک‌ها نتوانستند خودشان را بازنمایی کنند اما میزبانان مسلط آنان را در مقولهٔ دیگری جای دادند. منتهی «این هویت نه از درون، بلکه از نگاه دیگری بود» (نک: صدیق سروستانی و قلی‌پور، ۱۳۸۸). آنان در درون شهرهای جدید زندگی پیرامونی داشتند. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «پس از اصلاحات ارضی، تعداد اندکی از لک‌ها در بطن مناسبات اقتصادی شهرهای کرمانشاه و خرم‌آباد حضور داشتند. بیشتر آنان در حاشیه‌ها زندگی کردند و سال‌ها طول کشید تا در بطن مناسبات قرار گیرند» (مرد، ۴۴ ساله، پژوهشگر). در دههٔ ۵۰، ۶۰ و ۷۰ لک‌ها درگیر مشکلات اقتصادی ناشی از تأخیر در پیوستن به جریان مدرنیزاسیون بودند و کمتر به برساخت هویت فرهنگی توجه کردند.

۵–۳. شبکه‌های اجتماعی و برساخت هویت فرهنگی

با ظهور شبکه‌های اجتماعی در دهه‌های اخیر، فضای جدیدی برای بازنمایی هویت فرهنگی لک فراهم شد. این فضا کاربرمحور است و خودارتباطی توده‌ای مهم‌ترین ویژگی آن است. لک‌ها توانستند در این بستر محتواهایی دربارهٔ زبان، تاریخ، ادبیات و فرهنگ عامهٔ خود تولید کنند. آنان که سال‌ها بود از غیبت فرهنگ خویش در رسانه‌ها آگاه بودند این فرصت را مغتنم شمردند و فعالانه در تولید

محتوا و مصرف مطالب هویتی نقش‌آفرینی کردند. پرکاربردترین شبکهٔ اجتماعی نزد آنان اینستاگرام و تلگرام است. اینستاگرام با قابلیت‌های چندرسانه‌ای (تصویری، نوشتاری و شنیداری)، نقش بیشتری در بازنمایی هویت فرهنگی داشت. سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۱۲۰ صفحهٔ اینستاگرامی فعال و پرطرفدار لکی، مطالبی دربارهٔ موسیقی، پوشش و ادبیات لکی تولید می‌کردند. «اینستاگرام به تمام افرادی که گوشی هوشمند در دست داشتند اجازه داد تمایلات هویتی و خواسته‌های خود را بیان کنند. کاربران از طریق همرسانی تصاویر، ایده‌ها، تجارب و نظرات فراوان متوجه شدند مطالبات هویتی نزد لک‌زبانان طرفداران بسیاری دارد» (مرد، ۵۳ ساله، روزنامه‌نگار).

تلگرام نیز با ساختار متن‌محور و امکان ایجاد کانال و گروه، به ابزاری برای تولید و اشتراک‌گذاری محتواهایی چون شعر لکی، موسیقی، اطلاعیه‌های فرهنگی و اجتماعی، اخبار مناطق لک‌نشین، معرفی شاعران و نویسندگان محلی، دکلمه، دوبله، طنز و حتی فرصت‌های شغلی بدل شد. سال ۱۴۰۰ بالغ بر ۴۰ کانال پربازدید و پرطرفدار، صرفاً محتواهای مرتبط با هویت فرهنگی لک‌ها تولید می‌کردند. «سال ۱۳۹۰ کانالی به نام لک نیوز در تلگرام ایجاد کردم، به‌سرعت تعداد کاربران زیاد شد و همواره مطالب هویتی زیادی برای من ارسال می‌کردند. آنان اغلب از اینکه صداوسیمای استانی دربارهٔ هویتشان برنامه نداشت، ناراحت بودند. دیگر اینکه علاقهٔ زیادی به گذشتهٔ قومی و ویژگی‌های فرهنگی خویش داشتند» (مرد، ۴۴ ساله، فعال رسانه‌ای). هم‌زمان با شبکه‌های اجتماعی، انتشار کتاب‌هایی دربارهٔ زبان، واژگان، ادبیات و تغییرات اجتماعی و فرهنگی لک‌ها آغاز شد (نک: جدول ۱).

جدول ۲. بازنمایی هویت لک در کتب منتشرشده با توجه به محتوای تاریخی

ردیف	نویسنده	عنوان	محتوای کتاب	ارتباط با عناصر هویتی
۱	داود داودی (۱۳۹۹)	لک و لکستان	بررسی اسنادی که لک را به‌عنوان هویت مستقل، متشخص و پرتاریخ ایرانی معرفی می‌کنند. همچنین پرداختن به چالش‌های گریبان‌گیر لک و جریانات ناسیونالیسم که سعی در استحالهٔ هویت قومی لک داشته‌اند.	توجه به پیشینه و مستندات تاریخی با تأکید بر هویت قوم لک
۲	هادی اسفندیاری (۱۳۹۹)	لک قوم ناشناخته	لک‌ها را براساس واژه‌شناسی بررسی کرده و قوم لک را آریایی و قدمت آن‌ها را مربوط به پیش از میلاد می‌داند. همچنین به معرفی قبایل آریایی و بررسی پیشینهٔ قوم لک با منابع باستانی پرداخته است.	توجه به بخش آغازین تاریخ لک با تأکید بر واژگان زبان لکی
۳	جان پری (۱۳۹۸)	کریم‌خان زند	به فرمانروایی کریم‌خان زند و قدرت و مهارت وی در شیوهٔ حکومت‌داری پرداخته است و حکومت وی را محور اصلی سرنوشت کشور ایران دانسته است.	توجه به وجه تاریخی هویت با تأکید بر شخصیت‌های اسطوره‌ای
۴	رشید کوچکی (۱۳۹۷)	هفت مَرّ	پژوهش‌ها و کاوش‌های باستان‌شناسی در هفت غار هلیلان، پیش از تاریخ پارینه‌سنگی قدیم، میانه و جدید، به‌ترتیب از ۴۵ هزار سال، ۸۵ هزار سال و ۲۰۰ هزار سال را بررسی کرده است.	توجه به بخش آغازین تاریخ قوم لک با تأکید بر قدمت تاریخی قوم لک
۵	ماشاالله بیرانوند (۱۳۹۵)	دلیران زند	به روایت تاریخ سلطنت لک‌های زندیه پرداخته است؛ به چگونگی روی‌کارآمدن زندها و شیوهٔ حکومت آن‌ها در ایران اشاره کرده است.	توجه به وجه اساطیری قوم لک با تأکید بر حکومت زندها
۶	کیومرث میرزابیگی (۱۴۰۱)	تاریخ ایل کاکاوند	توصیف تبارها خانواده‌های کاکاوند و توصیف برخی ویژگی ایل کاکاوند، به‌ویژه ناهمواری، بافت فرهنگی، مناسبات اقتصادی و اجتماعی	توصیف عمیق یک ایل لک‌زبان
۷	قلی‌پور و قلی‌پور (۱۴۰۲)	خانه و قلمرو در ایل کاکاوند	بررسی تغییرات خانه و قلمرو در سدهٔ چهاردهم و توجه به فرایند مهاجرت، سکنی‌گزینی و آوارگی	تجربهٔ زندگی لک‌ها در دوران مدرن
۸	رحیمی عثمانوندی (۱۳۸۸)	بومیان درهٔ مهرگان	منتسب‌کردن لک‌ها به دوره‌های باستانی	برساختن خاستگاه

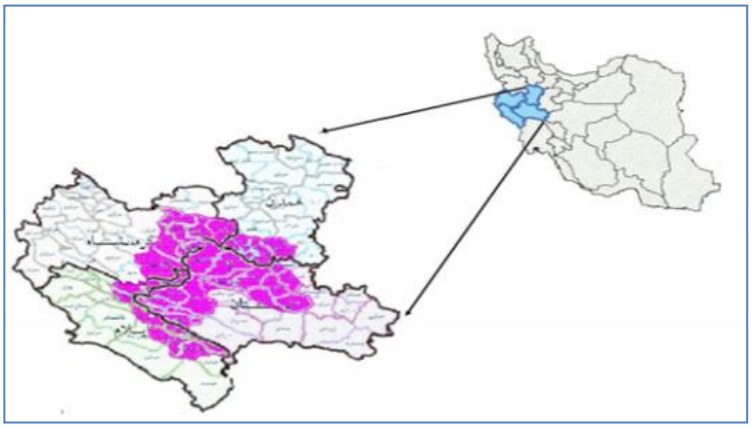
در برخی از این منابع، واژگان معاصر لکی به دوران باستان منتسب می‌شوند و تلاش می‌شود تا از طریق زبان، گسست تاریخی میان گذشته و حال پر شود. همچنین، این کتاب‌ها اطلاعات جغرافیایی، تاریخی و انسان‌شناختی‌ای دربارهٔ لک‌ها، آثار باستانی، مناسک و ساختار ایلی ارائه می‌دهند که در بازتولید هویت فرهنگی آنان نقش مهمی ایفا می‌کنند. «کتاب‌هایی که در سال‌های اخیر نوشته شدند ما را با گذشتهٔ خود و هم‌زبانمان آشنا کرد. با اینکه این آثار ارزشمند هستند اما کافی نیستند و نیاز است ابعاد و جوانب بیشتری درمورد قوم لک نوشته شود. برای مثال برآمدن و برافتادن زندها در صحنهٔ سیاسی ایران نیازمند پژوهشی ژرف است» (مرد، ۴۱ ساله، دانشجوی پسادکتری). رسانه‌های جدید، با گذر از محدودیت‌های زمان و مکان، فضایی جدید برای حضور لک‌ها فراهم کرده‌اند؛ فضایی که در آن می‌توانند هم‌تباران خود را بیابند، با آنان ارتباط افقی برقرار کنند و هویت خود را بدون واسطه بازنمایی کنند. در این فضا، هویت لکی از دو طریق تشابه و تمایز با دیگر اقوام ساخته می‌شود. در عین وجود اشتراکات فرهنگی با کردها و لرها، عناصری چون زبان، نوع پوشش، موسیقی و ادبیات لکی، به ابزارهای تمایز بدل شده‌اند. بدین‌ترتیب، هویت فرهنگی لک‌ها، براساس روایت‌پردازی خودبنیاد شکل می‌گیرد؛ روایتی که برای فرد به خاطره و برای جمع به تاریخ بدل می‌شود.

عناصر بنیادین برساخت هویت لک‌ها در فضای شبکه‌های مجازی و زندگی روزمره، مبتنی بر سه عنصر زمان (تاریخ)، مکان (سرزمین) و فضا (فرهنگ) است.

تاریخ: تاریخ به‌مثابهٔ دانشی برای مطالعه و بازشناسی وقایع و رخدادهای گذشته تعریف می‌شود. داده‌های تاریخی مورد استناد قوم لک، عمدتاً بر یافته‌های باستان‌شناختی استوار است و تصویری خطی و پیوسته از تاریخ ارائه می‌دهد. در این روایت، زمان حال با استناد به مشاهیر و اسطوره‌های گذشته بازگو می‌شود. روایتی که چنان پنداشته می‌شود که تاریخ از آغاز متعلق به این فرهنگ بوده و تمام رخدادهای تاریخی در مسیر تحقق سرنوشت قومی آن‌ها رخ داده‌اند. رحیمی عثمانوندی (۱۳۷۹) در کتاب بومیان درهٔ مهرگان به این پیوستگی تاریخی پرداخته است. از نظر وی یکی از افراد نقش‌برجستهٔ کتیبهٔ بیستون لک است. «تاریخ مهم‌ترین عنصر هویت است. لک‌ها بومیان همین سرزمین هستند و تاریخ طولانی و کهنی دارند. هویت‌ها در طول تاریخ تغییر می‌کنند و همواره ثابت نیستند. مطالعات تاریخی می‌توانند این پیوستار تاریخی را برای همگان آشکار سازند» (مرد، ۵۴ ساله، دکتری تخصصی).

با وجود این، تاریخ در عمل فرایندی پرفرازونشیب و پیچیده است و ارائهٔ سندی معتبر و مستند دربارهٔ سیر آن دشوار به‌نظر می‌رسد؛ ازاین‌رو، انتساب مستقیم یک قوم یا گروه معین به اقوام باستانی، بیشتر یک خواستهٔ امروزین است تا تلاشی مبتنی بر شواهد و داده‌های علمی. به‌زعم هابزباوم و رنجر این اعمال «اختراع سنت» است. «سنت‌هایی که ادعای قدیمی‌بودن دارند اغلب دارای ریشه‌ای کاملاً جدید هستند» (هابزباوم و رنجر، ۱۹۸۳: ۱). «لک‌ها در قالب جمعیت‌های متکثری تحت عنوان ایل‌های متحدهٔ وند شناخته شده و در منابع تاریخی از آن‌ها یاد شده است. این ایل‌ها در دستگاه سیاسی قاجاریه و پهلوی مطرود شدند. ضروری است در خلال تاریخ‌نگاری به بازکاوی آنان پرداخته و تاریخ و هویتشان را به‌درستی بازشناسی و بازنمایی کرد» (مرد، ۷۷ ساله، بازنشسته).

سرزمین (ترسیم مرزهای فرهنگی قوم لک): بازسازی هویت فرهنگی نیازمند توجه به ترسیم مرزهای سرزمینی است. در نقشه‌های سیاسی ایران، لکستان به‌عنوان استان دیده نمی‌شود. در دو دههٔ اخیر برخی پژوهشگران، قلمرو سرزمینی و مرزهای فرهنگی لک‌ها را ترسیم کردند (نقشهٔ ۱).

نقشهٔ ۱. پراکندگی جغرافیایی قوم لک در میان چهار استان ایلام، همدان، کرمانشاه و لرستان

منبع: جمشیدی‌های و قلی‌پور، ۱۳۸۸: ۸۱

این نقشه‌ها پیش از آنکه خطالرسم واقعی روی زمین باشند، صورت‌بندی ذهنی و فرهنگی از سرزمین لک‌هاست. سرزمینی که به گفتهٔ فعالان قومی از سرچشمهٔ رودخانهٔ سیمره آغاز می‌شود و شهرهای نهاوند، ملایر، اسدآباد، الشتر، نورآباد، هرسین، بیستون، کرمانشاه، خرم‌آباد، دره‌شهر، کوهدشت، هلیلان و دره‌شهر را دربرمی‌گیرد. این حدود، مناطقی را بازمی‌نمایند که جمعیت غالب آن‌ها لک‌زبان هستند. پسوند «ـستان» در فارسی سازندهٔ نام مکان است. «لکستان» پس از این منطقه‌ای است که لک‌ها در آن زندگی می‌کنند و بار معنایی آن فراتر از جغرافیای فیزیکی، به حوزهٔ هویت فرهنگی گسترش می‌یابد. «واژهٔ لکستان به‌مثابهٔ نامی فراگیر، یکپارچگی فرهنگی و جغرافیایی را بازتولید می‌کند و پیوستگی لک‌ها را در برابر پراکندگی سیاسی و اداری نشان می‌دهد» (کانال تلگرامی جنبش استان‌شدن لکستان). به گفتهٔ فعالان فرهنگی و اجتماعی، نقشهٔ جغرافیایی لکستان مرزهای فرهنگی اینان را در برابر دیگر هویت‌های فرهنگی ترسیم می‌کند. برجسته‌سازی این مرزها حس تعلق قومی را در میان لک‌ها تقویت کرده و فضایی را در پیکره سرزمین بازمی‌نماید که تمایز آنان را از دیگران آشکار می‌سازد.

فرهنگ: فرهنگ لکی همچون دیگر فرهنگ‌های اقوام ایرانی، حوزه‌های گوناگون بازی‌ها، متل‌ها، واته‌ها، گونه‌های خوراکی، موسیقی، صنایع‌دستی فولکلور، گیاهان دارویی، مویه‌ها، اشعار کاربردی، چیستان‌ها، چهل‌سروها، ابزار، پوشاک، زبان، باورها، آیین‌ها، جشن‌ها و مناسک را دربرمی‌گیرد. افزون‌براین، میراث شفاهی، فرهنگ رسمی و مکتوب لک‌ها نیز حوزه‌ای وسیع است که نظم و نثر کلاسیک و معاصر، آثار و ابنیهٔ باستانی، یافته‌های باستان‌شناختی، متون تاریخی و سفرنامه‌ها را شامل می‌شود. یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «فرهنگ شاخص‌ترین حوزهٔ تمایز گروه‌های اجتماعی است. لک‌ها دارای عناصر فرهنگی‌ای هستند که در میان هویت‌های فرهنگی مجاور یافت نمی‌شود. نمونه بارز این ویژگی منحصربه‌فرد فال چل‌سُرو است. شیوه‌ای از تفأل که از طریق خوانش ادبیات فولکلور انجام می‌گیرد. فراگیری این سنت میان لک‌ها به حدی است که تقریباً هر فرد لک تعدادی از ابیات چل‌سرو را از بر دارد» (مرد، ۴۱ ساله، دکترای تخصصی).

برای تحلیل ساختار فرهنگ لک، سه مؤلفه کلیدی درنظر گرفته می‌شود: ۱. زبان و ادبیات لکی. ۲. پوشاک و زیورهای سنتی. ۳. آیین‌ها و مناسک جمعی.

زبان و ادبیات لکی: زبان لکی دیرینگی زیادی دارد. بسیاری از واژگان آن در شاهنامه نیز هست. از قرن پنجم حوزهٔ فرهنگی و ادبی گسترده‌ای در بطن زبان لکی و گوران رشد کرد و تا قرن گذشته تداوم یافت: شاه‌خوشین (سدهٔ پنجم)، شاعر و رهبر دینی؛ ملأ پریشان (سدهٔ هشتم)، شاعر و عارف؛ شاه‌ویس‌قلی (سدهٔ نهم)، شاعر و عارف؛ خان الماس (سدهٔ دوازدهم)، شاعر؛ سید نوشاد طرهانی (سدهٔ دوازدهم)، شاعر و عارف؛ غلامرضا ارکوازی (سدهٔ دوازدهم)، شاعر؛ ملامنوچهر کولیوند (سدهٔ سیزدهم)، شاعر؛ سید یعقوب ماهیدشتی (سدهٔ سیزدهم)، شاعر؛ ملا حقعلی سیاهپوش (سدهٔ سیزدهم)، شاعر و عارف؛ و ترکه آزادبخت (سدهٔ سیزدهم) (نک: غضنفری، ۱۳۶۲).

این سنت ادبی و فرهنگی در قرن حاضر در زندگی روزمره ساری و جاری نیست. برخی از افراد نداشتن رسم‌الخط و انتشارات محلی را از دلایل آن می‌دانند. نخستین گام نهادینه‌سازی این زبان در سطح ملی، ثبت آن به‌عنوان «زبان مستقل» در فهرست آثار ناملموس کشور در اسفند ۱۳۹۶ بود. رویدادی که با پیگیری فعالان فرهنگی لک محقق شد و از آن پس زبان لکی به یکی از ابزارهای بازنمایی هویتی این قوم تبدیل شد. «لکی دارای زیرساخت دستوری ژرف و واژگان زندهٔ بالغ بر سی هزار واژه است؛ واژگانی که ریشه در اوستا و متون پهلوی دارد و همین امر زبان را به یکی از حماسی‌ترین گویش‌های ایرانی بدل کرده که آوایی آهنگین و خاص دارد. این زبان، زبان هوره و مور است؛ دو گونهٔ حماسی و منظوم که در میانهٔ اقوام زاگرس کارکرد ارتباطی ویژه‌ای یافته است» (کانال تلگرامی لک‌موزیک).

در ادبیات شفاهی لک، گونه‌های متنوعی چون مور، هوره، شاهنامهٔ لکی، چیکه‌چیکه، لاوه‌لاوه، نارینه و چل‌سرو گرد هم آمده‌اند؛ متونی که گاه‌شماری و ستاره‌شناسی بومی را نیز در خود جای داده و نشان می‌دهند زبان لکی صرفاً وسیلهٔ ارتباط روزمره نیست، بلکه حافظهٔ جمعی و دانش زیستی قوم را نیز در قالب وزن‌های خاص شعری بازتولید می‌کند. همان‌گونه که یکی از پژوهشگران بومی تأکید می‌کند: «برای رسیدن به چنین پختگی‌ای باید هزاران سال از دیرینگی یک قوم بگذرد تا صاحب آواها، ضرب‌المثل‌ها، موسیقی، لالایی‌ها، ادبیات، افسانه‌ها و اسطوره‌های منحصربه‌فرد شود؛ لک‌ها همگی این‌ها را دارند و زبانشان گواه این دیرینگی است» (مرد، ۵۰ ساله، نویسنده).

زبان لکی تمایز فرهنگی را رقم می‌زند و وحدت درونی را ایجاد می‌کند: «زبان مهم‌ترین پارامتر تمایز است؛ بدون زبان، آداب و رسوم و ادبیات نیز رنگ می‌بازند» (زن، ۴۲ ساله، دبیر آموزش‌وپرورش). بدین‌سان، زبان لکی نه‌تنها بازمانده‌ای از کهن‌روایت‌های ایرانی است، بلکه در عصر حاضر به کانون اصلی بازتولید هویت قومی و پایه‌ای برای مطالبات فرهنگی و سیاسی بدل شده است.

پوشش لک‌ها و بازنمایی آن در رسانه‌ها: در دههٔ اخیر به‌ویژه از دههٔ ۱۳۹۰ به بعد، جریان برجسته‌سازی لباس در میان لک‌ها شتابی فزاینده یافته است. در این بازه، لباس سنتی لکی از حالت یک شیء روزمره یا نمایش مناسکی خارج و به کالای هویتی بدل شده که در فضای مجازی بازتولید، بازنمایی و توزیع می‌شود. کاربران لک در شبکه‌های اجتماعی (عمدتاً اینستاگرام و تلگرام) با ترکیب موسیقی لکی، تصاویر و لباس محلی، کلیپ‌هایی می‌سازند که کارکردی دوگانه دارند: هم رؤیت‌پذیری فرهنگی را افزایش می‌دهند و هم چارچوب‌های زیبایی‌شناختی خاص لک را به مخاطب غیربومی معرفی می‌کنند. تصویر پروفایل، استوری‌ها و هشتگ‌هایی نظیر «رخد لکی» یا «لباس محلی لک»، همگی گواهی بر بازنمایی هویت‌اند.

واژهٔ لکی رخد (مترادف‌های محلی: جِنِک، جُوال، پِرتال)، نه‌تنها به معنای لباس که در موقعیت‌های گوناگون (لباس عروس، لباس نو، لباس عزا) بار معنایی متفاوت می‌گیرد. بلکه در کاربرد جدید خود به‌مثابهٔ نشانه عمل می‌کند. نشانه‌ای که خوانش آن در فضای

مجازی، حضور قوم را در عرصهٔ عمومی ممکن می‌سازد. ثبت گُلُوَنی در فهرست آثار ناملموس کشور (۱۳۹۷) نقطهٔ عطفی بود که پوشاک لکی را از حوزهٔ خصوصی به حوزهٔ عمومی میراث ملی منتقل کرد. در پی این رویداد، شعرها و متل‌هایی در ستایش گلونی سروده شد و کارکرد نمادین آن دوچندان شد. ساختار لباس زنانهٔ لکی شامل سرداری (روسری ابریشمی)، کراس (پیراهن)، جلیقه، کُلَنجه (شلوار)، یل (کمربند)، ئرخشن (عرق‌چین)، سَروَن (پارچهٔ روسری‌مانند)، با سرونی (سنجاق سینه)، آژیه (کفش) در تصاویر اینستاگرامی بازتولید می‌شود تا هم تمایز و هم پیوستگی فرهنگی را القا کند. یکی از فعالان فرهنگی می‌گوید: «لک‌ها ساکنان دیرینهٔ درهٔ سیمره‌اند. موسیقی و مقام‌های کهن لکی در پوشش آنان نیز انعکاس می‌یابد. همجواری با لر و کرد سبب شباهت‌هایی شده، اما خط تمایز لک همچنان پابرجاست» (زن، ۴۲ ساله، مدرس).

بدین‌ترتیب، رخد در بستر رسانه‌های نوین از یک پدیدهٔ مادی به «متن فرهنگی» بدل شده است. متنی که در فضای دیجیتال بازخوانی می‌شود، معنا می‌یابد و درنهایت، هویت فرهنگی لک را در برابر چشم مخاطب جهانی قرار می‌دهد.

مناسک لکی و بازنمایی آن در رسانه‌ها: مناسک در نظام فرهنگی قوم لک جایگاهی کانونی دارد (قلی‌پور، ۱۳۹۷). آن‌گاه که مرز میان آیین و هویت کمرنگ می‌شود و زیست روزمره با آواها و حرکات نمادین درمی‌آمیزد. این مناسک چه در قالب عزاداری، چه در قالب جشن با شعرهای کاربردی، مور و هوره اجرا می‌شود. آواهایی که نه‌تنها احساس را صورت‌بندی می‌کنند، بلکه حافظهٔ جمعی را نیز در قالب موسیقایی بازتولید می‌کنند. در دههٔ اخیر، فضای مجازی به مهم‌ترین عرصهٔ بازنمایی مناسک بدل شده است. عرصه‌ای که در آن لک‌ها با تولید کلیپ‌های کوتاه، مراسم سوگ، سُور، نوروز، آگر نوروزی[1] و چِل‌سرو را در معرض دید مخاطبان داخلی و خارجی قرار می‌دهند. در این رسانه‌ها، مُور به‌مثابهٔ گونه‌ای نیایش موسیقایی ظاهر می‌شود. آوایی که در لحظهٔ سکوت و فراتر از زبان، فراگیر می‌شود: «ژرف‌ترین نوع درون‌نگری ما زمانی رخ می‌دهد که سخنی برای گفتن نداریم. آنجاست که دلکَش ما سر دادن مور می‌شود» (پیج اینستاگرامی قوم لک[2]). همین کارکرد وجدانی سبب شده است مور در کلیپ‌های منتشرشده از مراسم سوگ یا صحنه‌های فراغ، عمقی فراگیر بیابد و مخاطب را (حتی خارج از چارچوب زبانی) در غم خود شریک کند. «مراسم شوالفه (شب عرفه) نمونهٔ بارز دیگری است که در فضای مجازی بازتولید می‌شود. در این آیین، جمعی از مردم، عصر یک روز پیش از عید فطر (اِلفَه) در قبرستان گرد می‌آیند و با روشن‌کردن شمع و قرائت ادعیه، پیوند خود را با گذشتگان تجدید می‌کنند. تصاویری که از این مراسم در کانال‌های تلگرامی منتشر می‌شود، نه‌تنها حرمت گورستان را به نمایش می‌گذارد، بلکه حق‌شناسی و وابستگی زیستی لک‌ها را نیز متجلی می‌سازد» (کانال تلگرامی لکستان).

در سوی مقابل، کلیپ‌های سُور که اخیراً بیشتر دیده می‌شوند، رنگ و بویی شاد و نمادین دارند. در این ویدئوها، رقص گروهی زنان با پوشش کامل سنتی (سرداری، کِراس، کُلَنجه) و همراهی سازهای بومی (سُرنا و دُهُل) تصویر می‌شود تا هویت دیرین لک در قالب جشن نیز بازنمایی یابد.

---

۱. این مناسک شب یلدا در میان ایل کاکاوند برگزار می‌شود. اهالی منطقه با برافروختن آتش در فضای عمومی تا پاسی از شب بیرون هستند. آنان با دادن ولیمه و خواندن فال چل‌سرو کنار هم هستند.

2. ghom-lak

۶. بحث و نتیجه‌گیری

تا پیش از گسترش شبکه‌های اجتماعی، تمایز لک با اقوام مجاور، عمدتاً در سطح زیست روزمره و در حوزه‌هایی چون زبان محاوره، پوشاک محلی و آیین‌های خانوادگی بروز می‌یافت و فاقد سطح‌بندی رسانه‌ای و عمومی بود. سه فرایند تاریخی سرکوب عشایر، مهاجرت اجباری و بازنمایی‌نشدن در رسانه‌های یک‌سویه، لک‌ها را به انزوای سیاسی و فرهنگی کشاند و مسئلهٔ هویت را برای آنان به تعویق انداخت. عدم بازنمایی هویت فرهنگی لک‌ها سبب شد که در آموزش عمومی و رسانه‌های ملی توجه چندانی به تاریخ و فرهنگ آنان نشود. از اوایل دههٔ ۱۳۸۰ به بعد، شبکه‌های اجتماعی با شکستن انحصار رسانه‌ای، فضایی تازه برای تصور دوبارهٔ خویش گشودند و لک‌ها به‌طور گسترده در تولید محتوای فرهنگ خویش تلاش کردند. در این فضا زبان، تاریخ، سرزمین و مناسک لکی هم‌زمان ابزار تمایز فرهنگی و پیوند درونی شدند. رسانه‌های جدید، دریچهٔ تمایز را گشودند و فضای باز اینستاگرام و تلگرام دو امکان تازه فراهم کرد: ۱. نمایش علنی نشانه‌های فرهنگی مانند مُور، هُوره، چل‌سرو، گُلوَنی، رقص گروهی عروسی؛ ۲. تعمیق گفتگوی درون‌فرهنگی دربارهٔ تفاوت و مرز با هویت‌های فرهنگی مجاور (لر و کرد). گفتگویی که پیش‌تر در حوزهٔ خصوصی محدود می‌ماند.

در بسیاری از روستاها و شهرهای مختلط لر و لک (خرم‌آباد و بروجرد)، کرد و لک (کرمانشاه و اسلام‌آباد) زندگی مشترک روزمره سبب درهم‌تنیدگی فرهنگی شده است؛ اما در فضای مجازی، کاربران لک با هشتگ‌گذاری، ارجاع به تاریخ و بازنمایی بصری تلاش می‌کنند مرزهای نمادین را حفظ کنند. بدین‌ترتیب تمایز بیشتر در سطح گفتمان رسانه‌ای ظاهر می‌شود تا در سطح کنش‌های اجتماعی ملموس.

بخشی از سرمایهٔ فرهنگی لک‌ها، مانند موسیقی مور یا پوشش گلونی از طریق رویدادهای رسمی و تبلیغات گردشگری به نام آنان ثبت نمی‌شود. اما این دو در اصل، خاستگاه لکی دارد. این مصادرهٔ نمادین سبب شده لک‌ها احساس کنند باید در فضای مجازی مالکیت خویش بر نشانه‌ها را اثبات کنند. فعالیت فرهنگی لک‌ها در دو دههٔ اخیر بیشتر محتواهای عامه‌پسند و مبتنی بر حافظهٔ شفاهی‌اند. منابع آکادمیک مانند کتاب، مقاله، آرشیو صوتی و تصویری یا اَبَرداده‌ها وزن کمتری دارند. تولید محتوای علمی و تخصصی مانند فرهنگ‌نامهٔ چندجلدی، اطلس زبانی، کتب تاریخی، موزهٔ دیجیتال و لک‌شناسی، هنوز در حد طرح باقی مانده است.

یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد بازسازی هویت لک‌ها نه فرایندی خطی و نه صرفاً فرهنگی، بلکه جنبشی چندلایه است که در دل آن حافظهٔ شفاهی با فناوری دیجیتال، مطالبهٔ به‌رسمیت‌شناخته‌شدن با تولید علمی و تخصصی و مرزهای نمادین با ادعاهای سیاست‌زده در هم می‌آمیزند. در پرتو این فرایند، لکستان از نقشهٔ ذهنی فعالان فرهنگی به یک پروژهٔ رؤیت‌پذیر بدل شده است. پروژه‌ای که هم‌زمان در برابر مصادرهٔ نمادین فرهنگش مقاومت می‌کند و هم افق خودبودن را برای نسل‌های آینده می‌گشاید. آنچه امروز در صفحه‌های اینستاگرامی و کانال‌های تلگرامی رخ می‌دهد، تنها بازنمایی فرهنگی نیست، بلکه آغازگر چرخش پارادایمی برای بیان هویت خویش است.

سپاسگزاری: مقاله مستخرج از پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد نویسندهٔ سوم با عنوان «بازسازی هویت قوم لک»، دانشکدهٔ علوم اجتماعی دانشگاه رازی است. نویسندگان مراتب قدردانی صمیمانهٔ خود را از داوران و هیئت تحریریهٔ نشریه، به‌خاطر نظرات و تلاش‌های ارزشمندشان ابراز می‌دارد.
تعارض منافع: بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

احمدی، حمید (۱۳۹۷). قومیت و قوم‌گرایی در ایران: افسانه و واقعیت. تهران: نی.

اعتماد، گیتی (۱۳۷۷). مهاجرت در ایران در دهه‌های اخیر، شهرنشینی در ایران. تهران: آگاه.

امان‌اللهی بهاروند، سکندر (۱۳۸۳). زوال کوچ‌نشینی در ایران: یکجانشینی ایلات و عشایر. مطالعات ملی، ۱۷، ۱۵۵-۱۸۴. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1383.5.17.6.5

امان‌اللهی بهاروند، سکندر (۱۳۸۵). قوم لر. تهران: آگاه.

امیراحمدی، احمد (۱۳۷۳). اسناد نخستین سپهبد ایران. تهران: پژوهش و مطالعات فرهنگی.

اوزکریملی، اموت (۱۳۸۳). نظریه‌های ناسیونالیسم. ترجمهٔ محمدعلی قاسمی. تهران: تمدن ایرانی (وابسته به مؤسسهٔ مطالعات ملی).

آندرسون، بندیکت (۱۳۹۳). جماعت‌های تصوری. ترجمهٔ محمد محمدی. تهران: رخداد نو.

بیات، کاوه (۱۳۷۶). عملیات لرستان؛ اسناد سرتیپ محمد شاه‌بختی ۱۳۰۳ و ۱۳۰۶ شمسی. تهران: نشر و پژوهش شیرازه.

توسلی، غلامعباس و قلی‌پور، سیاوش (۱۳۸۶). جهانی‌شدن و هویت فرهنگی قوم لک. مجلهٔ جامعه‌شناسی ایران، ۸(۳)، ۸۱-۱۰۴. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1386.8.3.1.3

جعفرزاده‌پور، فروزنده، و حیدری، حسین (۱۳۹۳). فراتحلیل رابطهٔ هویت ملی و هویت قومی در ایران. راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۳(۱۱)، ۶۳-۹۶. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22517081.1393.3.2.4.7

جمشیدی‌ها، غلامرضا و قلی‌پور، سیاوش (۱۳۸۸)، مدرنیته و خودکشی زنان و دختران لک. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱(۱)، ۱۰۶-۷۹.

حسامیان، فرخ (۱۳۷۷). شهرنشینی مرحلهٔ گذار، شهرنشینی در ایران. تهران: آگاه.

حسنی، سید قاسم، معمار، رحمت‌الله، و حسن‌زاده، کبری (۱۴۰۱). جامعه‌پذیری فرهنگی و هویت قومی پایدار (مورد مطالعه: گروه‌های قومی اسفراین). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۱(۱)، ۲۴۹-۲۷۲. https://doi.org/10.22059/jisr.2022.311103.1136

راسمن، مارشال و گرچمن، کاترین (۱۳۸۱). روش تحقیق کیفی. ترجمهٔ اعرابی و پارسائیان. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

رحیمی عثمانوندی، رستم (۱۳۷۹). بومیان درهٔ مهرگان. ماهیدشت: ماهیدشت.

رضائیان، علی، وثوقی، منصور، و ساروخانی، باقر (۱۳۹۶). هویت ملی و محلی مردم لک. فصلنامهٔ مطالعات ملی، ۱۸(۱)، ۶۹-۸۳. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1396.18.69.5.9

شیری، اختر، تنهایی، حسین، و شیری، طهمورث (۱۳۹۸). تحولات نهاد سیاست در ایران از انحلال استبداد رضاشاه تا آغاز دیکتاتوری محمدرضا شاه. مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۶(۶۳)، ۵۷-۸۱.

صدیق سروستانی، رحمت‌الله و قلی‌پور، سیاوش (۱۳۸۸). حاشیه‌ای‌بودن و شکل‌گیری هویت اجتماعی قوم لک. جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران (تحقیقات علوم اجتماعی ایران)، ۱(۲)، ۱۹-۳۴.

علی‌نقیان، شیوا (۱۴۰۱). زیستن زیر مفهومی واحد به نام ملت؛ نقدی بر کتاب Communities Imagined (جماعت‌های تصوری) اثر بندیکت اندرسون. پژوهشنامهٔ انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۲(۸)، ۴۳-۶۶.

فوران، جان (۱۳۷۸). مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران. ترجمهٔ احمد تدین. تهران: رسا.

قلی‌پور، سیاوش (۱۳۹۷). مردم‌شناسی سوگ در ایل کاکاوند. نامهٔ انسان‌شناسی، ۱۵(۲۷)، ۱۲۵-۱۴۷. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352096.1397.15.27.5.5

قلی‌پور، سیاوش و زارع، معصومه (۱۳۹۱). برنامه‌های توسعه و فضای شهری در کرمانشاه. مطالعات جامعه‌شناختی، ۱۹(۲)، ۲۳۱-۲۵۸. https://doi.org/10.22059/jsr.2013.56535

قلی‌پور، سیاوش، کاظمی، علی، و رضایی، مصطفی (۱۳۹۳). بازگشت طردشدگان ظهور سکونتگاه‌های غیررسمی در کرمانشاه. مطالعات جامعه‌شناختی، ۲۱(۱)، ۶۳-۸۷. https://doi.org/10.22059/jsr.2014.56285

قلی‌پور، سیاوش، کریمی، جلیل، و موسوی، حدیث‌السادات (۱۴۰۴). اسکان عشایر و پیامدهای آن در میان طوایف لک‌زبان در دورهٔ پهلوی اول. تحقیقات تاریخ اجتماعی، ۱۵(۱)، ۲۶۳–۲۹۴. https://doi.org/10.30465/shc.2025.51540.2615

قلی‌پور، سیاوش، مرادخانی، همایون، و نوری، نیکزاد (۱۴۰۴). مهاجرت معکوس در روستاهای کاکاوند شرقی؛ دلایل و پیامدها. پژوهش‌های روستایی، ۱۶(۴)، ۱۱۱–۱۲۷. https://doi.org/10.22059/jrur.2025.384322.1996

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳). شبکه‌های خشم و امید؛ جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت. ترجمهٔ مجتبی قلی‌پور. تهران: مرکز.

کندوله‌ای، الماس‌خان (۱۳۹۵). نادرنامهٔ لکی. ترجمهٔ اسفندیار غضنفری امرایی. چاپ اول. تهران: شاپورخواست.

مجد، محمدقلی (۱۳۸۹). از قاجار به پهلوی. ترجمهٔ سید رضا مرزانی و مصطفی امیری. تهران: مؤسسهٔ مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.

معمار، ثریا، عدلی پور، صمد، و خاکسار، فائزه (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران). مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱(۴)، ۱۵۵–۱۷۶. https://doi.org/10.22059/jisr.2013.36574

مقصودی، مجتبی (۱۳۸۰). تحولات قومی در ایران: علل و زمینه‌ها. تهران: مؤسسهٔ مطالعات ملی.

نامداری، مهرداد (۱۳۹۶). تعامل در شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر هویت قومی (مطالعهٔ موردی: قوم لک). مدیریت فرهنگی، ۱۱(۴۱)، ۱–۱۷.

هاچینسون، جان و اسمیت، آنتونی (۱۳۸۶). ملی‌گرایی. ترجمهٔ مصطفی یونسی. تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات راهبردی.

هال، استوارت (۱۳۹۶). پروبلماتیک هویت در مطالعات فرهنگی؛ هویت و جهانی‌شدن. ترجمهٔ سیاوش قلی‌پور و علیرضا مرادی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

References

Ahmadi, H. (2018). *Ethnicity and ethnicism in Iran: Myth and reality*. Tehran: Ney. (*In Persian*)

Ali Naghian, S. (2022). Living under a single concept called "nation": A critique of Benedict Anderson's book *Imagined Communities*. *Critical Research Journal of Humanities Texts and Programs*, *22*(8), 43–66. https://sid.ir/paper/1055675/fa (*In Persian*)

Amanollahi Baharvand, S. (2004). The decline of nomadism in Iran: The settlement of tribes and nomads. *National Studies*, *17*, 155–184. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1383.5.17.6.5 (*In Persian*)

Amanollahi Baharvand, S. (2006). *The Lur people*. Tehran: Agah. (*In Persian*)

Amir Ahmadi, A. (1994). *Documents of the first Sepahbod of Iran*. Tehran: Research and Cultural Studies. (*In Persian*)

Anderson, B. (2014). *Imagined communities* (M. Mohammadi, Trans.). Tehran: Rokhdad-e No. (*In Persian*)

Bayat, K. (1997). *The Luristan operations: Documents of Sartip Mohammad Shah Bakhtiari 1924 and 1927*. Tehran: Shirazeh Publication and Research. (*In Persian*)

Castells, M. (2014). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age* (M. Gholipour, Trans.). Tehran: Markaz. (*In Persian*)

Ebrahimi, M. (2014). The origin, history, and culture of the Laks. *Iranian Folk Culture*, *37*, 61–82. (*In Persian*)

Etemad, G. (1998). Migration in Iran in recent decades. In *Urbanization in Iran*. Tehran: Agah. (*In Persian*)

Foran, J. (1999). *Fragile resistance: A history of social transformations in Iran* (A. Tadini, Trans.). Tehran: Rasa. (*In Persian*)

Gholipour, S. (2018). Anthropology of mourning in the Kakavand tribe. *Anthropology Letter*, *15*(27), 125–147. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352096.1397.15.27.5.5 (*In Persian*)

Gholipour, S., & Zare, M. (2012). Development programs and urban space in Kermanshah. *Sociological Studies*, *19*(2), 231–258. https://doi.org/10.22059/jsr.2013.56535 (*In Persian*)

Gholipour, S., Karimi, J., & Mousavi, H. (2025). The settlement of nomads and its consequences among Lak-speaking tribes during the first Pahlavi period. *Social History Research*, *15*(1), 263–294. https://doi.org/10.30465/shc.2025.51540.2615 (*In Persian*)

Gholipour, S., Kazemi, A., & Rezaei, M. (2014). The return of the excluded: The emergence of informal settlements in Kermanshah. *Sociological Studies*, *21*(1), 63–87. https://doi.org/10.22059/jsr.2014.56285 (*In Persian*)

Gholipour, S., Moradkhani, H., & Noori, N. (2025). Reverse migration in Eastern Kakavand villages: Causes and consequences. *Rural Research*, *16*(4), 111–127. https://doi.org/10.22059/jrur.2025.384322.1996 (*In Persian*)

Hassani, S. G., Memar, R. & Hasanzadeh, K. (2022). Cultural Socialization and Sustainable Ethnic Identity (Case Study: Ethnic Groups in Esfarayen). *Social Studies and Research in Iran*, *11*(1), 249–272. https://doi.org/10.22059/jisr.2022.311103.1136

Hall, S. (2017). The problematics of identity in cultural studies: Identity and globalization (S. Gholipour & A. Moradi, Trans.) . Tehran: Research Institute for Culture, Art, and Communication. (*In Persian*)

Hesamian, F. (1998). Urbanization as a transitional stage. In *Urbanization in Iran*. Tehran: Agah. (*In Persian*)

Hobsbawm, E., & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*, Cambridge, Cambridge University Press.

Hosseini Ab Bariki, S. A., & Mozaffarian, F. (2015). Phonetic and grammatical features of the Lak dialect of the Sahneh region of Kermanshah. *Quarterly Journal of Local Literature and Languages of Iran*, 5(1), 1–24. https://dorl.net/dor/20.1001.1.2345217.1394.5.1.1.2 (*In Persian*)

Hutchinson, J., & Smith, A. D. (2007). *Nationalism* (M. Younesi, Trans.). Tehran: Strategic Studies Research Institute. (*In Persian*)

Jafarizadehpour, F., & Heydari, H. (2014). Meta-analysis of the relationship between national identity and ethnic identity in Iran. *Social and Cultural Strategy*, *3*(11), 63–96. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22517081.1393.3.2.4.7 (*In Persian*)

Jamshidiha, G. R., & Gholipour, S. (2009). Modernity and suicide among Lak women and girls. *Iranian Social Issues*, *1*(1), 79–106. (*In Persian*)

Kandulei, A. K. (2016). *The Laki Nadernameh* (E. Ghazanfari Amraei, Trans.). Khorramabad: Shapur-Khvast. (*In Persian*)

Kellas, J. G. (1991). *Politics of Nationalism and Ethnicity*. London: Macmillan.

Maghsoudi, M. (2001). *Ethnic transformations in Iran: Causes and contexts*. Tehran: National Studies Institute. (*In Persian*)

Majd, M. G. (2010). *From Qajar to Pahlavi* (S. R. Marzani & M. Amiri, Trans.). Tehran: Institute for Political Studies and Research. (*In Persian*)

Memar, S., Adlipoor, S. & Khaksar, F. (2013). Virtual Social Networks and Identity Crisis (with Emphasis on Identity Crisis in Iran). *Social Studies and Research in Iran*, *1*(4), 155–176. https://doi.org/10.22059/jisr.2013.36574

Namdari, M. (2017). Interaction in virtual social networks and its impact on ethnic identity: A case study of the Lak people. *Cultural Management*, *11*(41), 1–17. (*In Persian*)

Özkirimli, U. (2004). *Theories of nationalism* (M. A. Ghasemi, Trans.). Tehran: Iranian Civilization (affiliated with the National Studies Institute). (*In Persian*)

Rahimi Osmanvandi, R. (2000). *The natives of the Mehrgan Valley*. Mahidasht: Mahidasht. (*In Persian*)

Rezaian, A., Vosoughi, M., & Saroukhani, B. (2017). National and local identity of the Lak people. *National Studies Quarterly*, *18*(1), 69–83. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.1735059.1396.18.69.5.9 (*In Persian*)

Rossman, M. B., & Rallis, S. F. (2002). *Qualitative research methods* (Arabi & Parsaian, Trans.). Tehran: Cultural Studies Office.

Sedigh Sarvestani, R., & Gholipour, S. (2009). Marginality and the formation of the social identity of the Lak people. *Iranian Sociology of Social Issues (Iranian Social Sciences Research)*, *1*(2), 19–34. (*In Persian*)

Shiri, A., Tanhayi, H., & Shiri, T. (2019). Transformations of the political institution in Iran from the dissolution of Reza Shah's autocracy to the beginning of Mohammad Reza Shah's dictatorship. *Iranian Social Sciences Studies*, *16*(63), 57–81. (*In Persian*)

Tavasoli, G. A., & Gholipour, S. (2007). Globalization and the cultural identity of the Lak people. *Iranian Journal of Sociology*, *8*(3), 81–104. https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17351901.1386.8.3.1.3 (*In Persian*)

Breuilly, J. (1985). *Nationalism and the State*. Manchester University Press.